

2. Distant education. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/distanczijna/distantciyna.html> (in Ukr.).
3. Center for Innovative Education "About the World" (2020). Research of the state of implementation of distance learning in Ukraine (March - April 2020). URL: <http://prosvitcenter.org/doslidzhennia-dystanciyanoi-osvity-2020> (in Ukr.).
4. Kukhareno, V.M. (2016). *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia* [Theory and practice of blended learning]. Miskdruk, Kharkiv, 284 p. (in Ukr.).
5. Kukhareno, V.M. (2019). *Tiutor dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia* [Tutor of distance and blended learning]. Miskdruk, Kharkiv, 307 s. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/42981> (in Ukr.).
6. Kukhareno, V.M., Bondarenko, V.V. (2020). *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini* [Emergency distance learning in Ukraine]. KP «Miska drukarnia», Kharkiv, 409 p. (in Ukr.).
7. Moisieieva, Yu.Yu. Distance learning: an innovative form of higher education. URL: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7639/1/1.pdf> (in Ukr.).
8. Questions and problems when using ZOOM in the educational process. URL: <https://duan.edu.ua/podii/pytannia-i-problemy-pry-vykorystanni-zoom-v-osvitnomu-protsesi.html> (in Ukr.).
9. Tolochko, V.M. Problematic aspects of distance education and the possibility of its use in Ukraine. URL: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php (in Ukr.).
10. Shtykhno, L.V. (2016). Distance learning as a promising area of modern education. *Molodyi vchenyi* [Young scientist], no. 6, pp. 489–493. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_123 (in Ukr.).

УДК 378.14:34

JEL Classification: K10, K20, K30, I22, O32

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-1.81.12>

О.М. Селезньова, д.ю.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0001-5095-277X>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

**СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
СТУДЕНТАМ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ:
ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. У статті розглянуто проблеми викладання юридичних дисциплін студентам економічних спеціальностей в умовах карантину та online-навчання.

Метою статті є визначення можливостей та пропозицій щодо покращення якості викладання юридичних навчальних дисциплін у форматі дистанційного навчання.

Методи дослідження. При виконанні дослідження були використані емпіричний формалізований та спеціально юридичний методи, а також методи аналізу і синтезу, протиставлення, узагальнення індивідуального педагогічного досвіду та інші.

Результати дослідження. Доведено, що при різноплановому використанні навчальних методик і постійному творчому стимулюванні можна забезпечити навчальний процес в online-режимі належної якості. Обґрунтовано, що навчальні дисципліни юридичного спрямування, які передбачені навчальними планами для студентів-здобувачів економічних спеціальностей, мають міжпредметний характер, що однозначно впливає на методику їх викладання.

Практичне значення. Для належного викладання юридичних дисциплін студентам економічних спеціальностей в умовах дистанційного навчання розроблено пропозиції щодо вибору оптимальних форм проведення лекційних та семінарських занять.

Перспективи подальших досліджень. Сучасне суспільство та вища школа зокрема, перебувають під впливом карантинних обмежень, пов'язаних з поширенням Covid-інфекції. Це створює необхідність формування навчальних і методичних розробок, які сприятимуть здобуттю освіти в умовах online-навчання, та їх наукове обґрунтування.

Ключові слова: навчальні дисципліни юридичного спрямування, лекція, семінар, on-line навчання, програми для відеозв'язку в режимі реального часу.

Кількість джерел: 10.

Olha Selezniova, Doctor of Law Sciences, Associate Professor
<https://orcid.org/0000-0001-5095-277X>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

**SPECIFICITY OF TEACHING LEGAL DISCIPLINES
TO STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES:
PROBLEMS AND OPPORTUNITIES OF DISTANCE LEARNING**

Summary

The article considers the problems of teaching legal disciplines to students of economic specialties in the conditions of quarantine and on-line training.

The purpose of the article is to identify opportunities and proposals for improving the quality of teaching legal disciplines in the format of distance learning.

Empirical formalized and specially legal methods, as well as methods of analysis and synthesis, opposition, generalization of individual pedagogical experience and others were used in the study.

It is proved that with diverse use of educational methods and constant creative stimulation it is possible to provide the educational process in the on-line mode of proper quality. It is substantiated that the disciplines of legal orientation, which are provided by the curricula for students seeking economic specialties, have an interdisciplinary nature, which clearly affects the methodology of their teaching.

For the proper teaching of legal disciplines to students of economic specialties in the conditions of distance learning, proposals have been developed for the selection of optimal forms of conducting lectures and seminars.

Modern society and higher education, in particular, are under the influence of quarantine restrictions related to the spread of Covid's infection. This creates the need for the formation of educational and methodological developments that will promote education in the context of online learning, and their scientific justification.

Key words: legal disciplines, lecture, seminar, on-line training, programs for real-time video communication.

Number of sources: 10.

Постановка проблеми. Освіта є одним із векторів розвитку суспільства. Окрему роль у цьому процесі відіграє якісна юридична освіта. Водночас, потреба у знанні, тлумаченні та використанні діючих нормативно-правових актів не тільки правниками, але й фахівцями інших спеціальностей постійно зростає. Саме тому у вищих навчальних закладах задля найбільш повного забезпечення ґрунтовної підготовки майбутніх професіоналів неюридичних спеціальностей в навчальні плани вводяться дисципліни юридичного спрямування. Але питання належного викладання юридичних дисциплін з урахуванням обраної студентами спеціальності залишається відкритим і підіймається надзвичайно рідко. Особливо гостро постає це питання у період поширення Covid-інфекції, існування карантинних обмежень, коли звичні методи викладання залишаються у минулому з огляду на перехід до online-навчання.

Метою цієї статті є з'ясування та характеристика проблем, які виникають при дистанційному навчанні, особливо при викладанні юридичних предметів студентам економічних та інших спеціальностей, а також надання пропозицій щодо покращення якості викладання юридичних навчальних дисциплін в умовах дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методики викладання навчальних дисциплін, у тому числі юридичного профілю, завжди перебували в сфері наукового інтересу вчених, оскільки не завжди чудовий професіонал своєї справи може бути гарним викладачем і завдання науковців – допомогти йому в цьому. Слід згадати праці В. Г. Чужикової «Методика викладання права» [1], Н. Г. Берденнікової, В. І. Меденцева, М. І. Панова [2], С. М. Ніколаєнка [3] та інших. Водночас багато питань з методики викладання юридичних дисциплін, причому для студентів інших спеціальностей та в умовах карантину й дистанційного навчання, залишаються відкритими і потребують свого наукового обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Ще у 2006 році С. М. Ніколаєнко писав, що: «Наша освіта має повною мірою виконувати свою важливу місію прищеплення молодим поколінням загальнолюдських і національних цінностей та ідеалів, плекання їхніх патріотичних почувань, допомагати усвідомити неприпустимість розмежування української спільноти за регіональною, етнічною, релігійною, соціально-політичною чи будь-якою іншою ознакою» [3, с.180]. На сьогодні така теза набуває ще більш актуального звучання, оскільки рівноправність у здобутті освіти проявляється не тільки в категоріях статусу, території проживання, релігії чи інших характеристиках здобувача освіти, але й у можливостях (або труднощах) інформаційного середовища, в якому він перебуває. Існування загрози коронавірусної інфекції призвело до переведення аудиторних занять в формат online-навчання, що обумовило появу нових викликів не тільки для вчителів шкіл, але й для науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів. І якщо проблеми викладання online у школах досить часто обговорюються у пресі та інтернет-сайтах, то аналогічні проблеми вищої школи зазвичай залишаються в стінах закладів. А проте питання методики викладання саме в таких карантинних умовах

потребує свого вивчення та вироблення окремих пропозицій щодо забезпечення навчального процесу не гіршої якості, ніж навчання offline. Понад те, працювати справді є над чим. Не новина, що при дистанційному навчанні притуплюється цікавість, розсіюється увага, погіршується зосередженість, з'являється бажання «не вивчити» або «недовчити» задане, адже, можливо, «і так пройде». У свою чергу, якість подачі навчального матеріалу значно падає при недотриманні зорового контакту, неможливості відкритого спілкування, не кажучи вже про дискусію, скутості розмови, монотонності лекційного викладання. І це ще не акцентується увага на проблемах зі здоров'ям, пов'язаних з комп'ютерною технікою, а саме: хвороби очей, їх напруга, спина (хребта), головних болів тощо, що мають місце як у викладачів, так і у студентів, оскільки час, без перерви проведений перед комп'ютером чи іншою технікою, є удвічі більшим, ніж у школі (порівнюючи тривалість 2 академічних годин та шкільного уроку), а з виконанням різноманітних завдань та пошуком відповідної літератури цей час щоразу збільшується.

Потрібно зазначити, що для деяких дисциплін навчального плану ситуація з дистанційним навчанням ще більш ускладнена. Зокрема, це стосується предметів, які носять явно виражений прикладний (технологічний) або непрофільний (доповнюючий) характер. До останніх можна віднести предмети юридичного спрямування, які викладаються студентам економічних спеціальностей.

Викладання цих предметів і за звичного навчання offline для студентів неюридичних спеціальностей було пов'язано з певними труднощами: відсутність ґрунтовної теоретико-методологічної бази усвідомлення інституцій держави і права, нерозуміння юридичних категорій, конструкцій, понять, невміння працювати з нормативно-правовою базою, незнання юридичних процедур тощо. Звичайно, така ситуація обумовлена тим, що студентам неюридичних спеціальностей на першому (чи другому) курсі викладається лише

«Правознавство», яке тільки знайомить з основними галузями вітчизняного права і дає дуже загальне уявлення про правову систему України. Згодом (на третьому чи на четвертому курсі) у навчальному плані передбачається певна навчальна дисципліна юридичного спрямування, мета викладання якої зводиться до розширення профільних знань в аспекті правовідносин. Причому, якщо у студентів-правників така дисципліна викладається, коли прочитані інші юридичні дисципліни і наявна вже база для переходу до вивчення заявленого предмету (тобто діє принцип взаємозв'язку та взаємодоповнення нововведених дисциплін), то для студентів економічних спеціальностей таке викладання починається практично з нуля. Для прикладу візьмемо навчальну дисципліну «Господарське право». У студентів-правників вона читається на четвертому курсі, фактично в кінці навчання на бакалавраті, коли прочитана більшість із заявлених навчальних планом дисциплін («Теорія держави і права», «Цивільне право», «Цивільний процес», «Адміністративне право» та ін.), сформовано необхідне уявлення про правові явища. У студентів економічних спеціальностей, зокрема спеціалізації «Менеджмент», «Господарське право» читається на другому курсі і до нього мали місце мінімальна кількість профільних предметів, а з юридичних – тільки «Правознавство».

Водночас, неодноразово оцінюючи таку ситуацію, варто наголосити, що з подібним станом речей можна було справитися при аудиторному навчанні. Застосовуючи метод комплексного поєднання (обумовлював у собі коректну інтеграцію раніше набутих знань з новим навчальним матеріалом, до складу якого входили не тільки передбачені навчальною програмою теми, але й широкий діапазон інших юридичних понять, які допомагали засвоїти те, що заплановано, шляхом застосування різноманітних практик навчання), можна було досягти поставлених цілей. Однак при online-навчанні вироблені педагогічною наукою способи

викладання і опрацювання навчального матеріалу деколи не дуже підходять, а часто не підходять взагалі. І треба шукати нові підходи, щоб не втратити своєрідну якість у викладанні навчального матеріалу.

На наше глибоке переконання, тільки при різноплановому використанні навчальних методик і постійному творчому стимулюванні студентів такого результату можна досягти.

Опанування навчальної дисципліни відбувається на лекційних та семінарських заняттях. На практиці мають місце три шляхи проведення таких занять в online-форматі:

1) організація відео- та аудіозв'язку викладача із студентами у форматі Zoom-конференції, GoogleMeet-конференції або конференцій інших програм для зв'язку в режимі реального часу (на наш погляд, найбільш доцільна форма проведення online-занять);

2) показ записаної авторської лекції, інших авторських навчальних матеріалів (характеризується односторонністю – відсутністю мовленнєвого зв'язку викладача із студентами);

3) показ навчальних відеоматеріалів, узятих з відкритих джерел мережі Інтернет (можуть не завжди відповідати запланованим питанням).

Лекція – усне, чітко структуроване подання навчального матеріалу, спрямоване на формування у студентів розуміння основних положень теми [4, с. 290]. Застосовуючи в навчальному процесі при аудиторному навчанні різні види лекцій, нами було виявлено й охарактеризовано їхні негативні та позитивні сторони [5]. online-навчання внесло свої корективи, які значно звузили можливості лекційного подання навчального матеріалу. Базисною стала лекція-візуалізація, оскільки за допомогою відеозв'язку можливо якісно реалізувати принцип наочності та образності. Таке подання матеріалу дозволяє студентам зрозуміти ідеї розглядуваної лекції, запам'ятати образи, розшифровувати отримані свідомо і підсвідомо асоціації.

Найбільш ефективні види лекційних занять при аудиторному навчанні (лекція-розмова чи лекція-дискусія) стають неможливими під час навчання online. Якість зв'язку, неможливість адекватного керування студентським колективом у розмові, побічні шуми перетворюють такі лекції в хаос, плутанину, постійне перепитування, зумовлюють нечіткість та неясність викладеного матеріалу.

Крім лекції-візуалізації, на нашу думку, виправдовує себе і такий вид лекційних занять, як лекція зі студентом (двома-трьома студентами), яка передбачає виклад лектором головних принципово нових положень лекції та деталізацію окремих аспектів теми студентом (студентами). Цей вид лекції зумовлює здобувачів освіти звернути більшу увагу на самостійну роботу, опрацювання додаткового матеріалу.

Такий вид лекції, як лекція із раніше запланованими помилками, що передбачає активну роботу студентів, жваву дискусію та значне опанування наукових джерел, для навчання online не є продуктивним. Така лекція заплутує процес сприйняття навчального матеріалу (який і так досить важко засвоюється при дистанційному навчанні), унеможлиблює доказове спілкування, що пов'язано з можливостями Інтернету та техніки.

Підкреслимо також і те, що значна кількість лекцій з юридичних предметів, які викладаються на економічних факультетах, є міжпредметними, а це створює свої труднощі. Важливо не заперечувати та не ігнорувати розбіжності в розумінні та тлумаченні одних і тих же понять та процесів, які розглядаються різними навчальними дисциплінами. Правильним видається розглядати такі категорії паралельно: характеризувати як з позиції права, так і з позиції економіки.

Наприклад, у початкових темах навчальної дисципліни «Фінансове право» (викладається студентам спеціальностей «Фінанси, банківська справа та страхування», «Облік і

оподаткування») неодноразово зустрічається термін «фінанси». В економічній літературі це поняття, як правило, вживається у двох розуміннях: у вузькому значенні – власне грошові фонди із відповідними атрибутами, тобто певні суми грошей (грошові активи), які мають чітко окреслені напрямки формування та використання; та у широкому – це не лише безпосередньо грошові фонди, а й інші цінні папери – акції, облігації, сертифікати і т. ін. [6, с. 9].

В юридичній же літературі під фінансами розуміють сукупність відносин, які спрямовані на утворення та витрачання фондів коштів, необхідних для виконання завдань і функцій держави, державно-владних органів, органів місцевого самоврядування [7, с. 23]. Тобто акцент вже ставиться на суспільних зв'язках, які виникають з приводу грошових ресурсів та підкреслюється адміністративно-правовий аспект, який виникає при цьому.

Таким чином, тлумачення одного і того ж поняття різними науками не характеризується неоднаковим значенням, але пояснюють його з відмінних сторін, і розкриваючи кожен, ми пізнаємо явище у його багатогранній природі.

Наведемо ще декілька прикладів. При вивченні тем договірного права в навчальній дисципліні «Господарське право» (читається студентам спеціальностей «Менеджмент», «Облік і оподаткування») розглядається акт (дія) купівлі-продажу товарів. Якщо розглядати такий акт з позиції економічної теорії, то він передбачає обмін між продавцем і покупцем, які прагнуть реалізувати свої економічні інтереси з найбільшою вигодою для себе [8, с. 65]. У праві увага акцентується вже не на обміні та вигоді, а на формі такої дії, а саме: договорі купівлі-продажу товарів та на порядку його укладання – стадії укладання договору, стадії виникнення і розвитку договірних відносин, стадії реалізації договірних відносин.

У різних методологічних аспектах розглядається економікою та правом і категорія власності. Вивчаючи навчальну дисципліну

«Підприємницьке право» (при здобутті спеціальності «Менеджмент», спеціалізації «Управління бізнесом»), студентам неодноразово доводиться аналізувати цю фундаментальну категорію. В економічному ракурсі власність – це система сутнісних виробничих відносин між людьми (класами, соціальними верствами, групами, окремими індивідами тощо) з приводу привласнення різноманітних об'єктів власності (засобів виробництва, предметів споживання, послуг, робочої сили, патентів тощо) в усіх сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, розподілі, обміні та споживанні) [9, с. 106]. В юриспруденції ж власність проявляється вже не як відносини з привласнення, а як сукупність прав (право володіння, право користування та право розпоряджання), які є і самостійними, і водночас є частиною єдиної правової категорії, тобто формується поняття «право власності» та її проявів. Професор Гриценко О. А. вказує, що економічна теорія визначає об'єктивне підґрунтя появи власності, її вплив на всю систему економічно-організаційних відносин. Поєднання економічного та правового підходів в аналізі відносин власності відбувається в науковому напрямі, що отримав назву економічної теорії права [10, с. 93]. Таким чином, у даній ситуації спостерігаємо навіть випадок, коли трактування окремої категорії різними науками зумовлює виникнення та подальший розвиток конкретного наукового напрямку.

Крім лекційних занять, для оволодіння навчальним матеріалом навчальними планами відводяться ще й семінарські заняття, які посилюють взаємодію між викладачем та студентом та сприяють більшому засвоєнню та накопиченню знань.

Семінар – це форма заняття, яка передбачає проведення контролю за рівнем підготовки студентів, перевірку самостійної та індивідуальної роботи студентів, а також уточнення та деталізацію знань, отриманих під час лекції [4, с. 295].

І хоча науковці [2, с. 54] наводять різні види семінарів (питання-відповідь, розгорнута розмова на основі раніше вивченого плану,

усні доповіді студентів з їх подальшим обговоренням, обговорення письмових рефератів, теоретична конференція, семінар-диспут, коментоване читання першоджерел, вирішення задач, контрольна (письмова) робота тощо), варто обрати такі, які б приносили максимальну користь під час навчання online.

Вважаємо, що для проведення семінарських занять з юридичних дисциплін, які проводяться в online-форматі, слід обрати та застосовувати такі форми, що спрямовані на розвиток творчих, аналітичних, пізнавально-наукових здібностей студента. Це може бути роз'яснювальна робота з першоджерелами нормативно-правових актів (а не з уже готовим аналізом); графічна робота із складання графіків, схем, таблиць, спрямованих на тлумачення, характеристику та розуміння юридичних понять, конструкцій, процесів; наукова робота студентів у вигляді доповідей, юридичних есе, тематичних рефератів тощо; пошукова робота додаткового матеріалу, який деталізує лекційні положення; розв'язання задач правового характеру та тестових завдань тощо. При цьому можлива індивідуальна робота, робота в парах, робота в мікрогрупах.

Слід наголосити, що тестова робота студентів на семінарських заняттях юридичного спрямування ні в якому разі не має переважати над іншими роботами. Відзначаючи зручність і легкість застосування такого виду роботи, варто все ж таки не забувати про риторичку, усне формулювання відповідей та творче опрацювання навчального матеріалу. Адже тестові завдання, з усіма своїми позитивами, не можуть забезпечити адекватне й різностороннє володіння темою. Крім того, тут завжди може мати місце елемент удачі: не знаючи, можна деколи і вгадати правильний варіант відповіді, що, звичайно, впливає на оцінювання.

Потрібно пам'ятати про те, що вища школа передбачає розвиток креативності, творчості, наукового пошуку, а вже потім – примусу оволодіння навчальним предметом. Саме тому творчі, інтерактивні, науково-спрямовані семінарські заняття, особливо юридичного

спрямування, мають займати перші місця при побудові навчального процесу, навіть в умовах карантину та дистанційного навчання. Надзвичайно велику роль при цьому відіграє самоосвіта, самостійна робота студентства над запропонованим матеріалом. І тут викладач має направити, підказати, перевірити розуміння; формується мотиваційна ланка «студент – викладач».

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Дистанційний формат навчання вносить корективи в навчальний процес, що особливо стосується юридичних предметів, які викладаються для студентів-здобувачів економічних спеціальностей. Застосовуючи можливості програм для відеозв'язку в режимі реального часу, поєднуючи різнопланове використання навчальних методик і постійне творче (креативне, науково-пізнавальне, аналітичне) стимулювання студентів, цілком можна забезпечити навчальний процес у вищих навчальних закладах належної якості. Надалі актуальним видається необхідність формування навчальних і методичних розробок, які сприятимуть здобуттю освіти в умовах навчання online, та їх наукове обґрунтування.

Список використаних джерел:

1. Чужикова В. Г. Методика викладання права: навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2009. 425 с.
2. Берденникова Н. Г., Меденцев В. И., Панов Н. И. Организационное и методическое обеспечение учебного процесса в вузе. Санкт-Петербург : Д.А.Р.К., 2006. 208 с.
3. Николаенко С. М. Освіта в інноваційному поступі суспільства : монографія. Київ : Знання, 2006. 207 с.
4. Селезньова О. М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : монографія. Чернівці: Місто, 2014. 408 с.
5. Селезньова О. М. Лекція як одна з форм занять навчальної дисципліни «Інформаційне право». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 30. Т.2. С. 72–75.
6. Карпінський Б. А., Герасименко О. В. Фінансова система : навч. посібник. Київ : ЦНЛ, 2003. 184 с.
7. Губерська Н. Л. Фінансове право. Загальна частина : навч.-метод. посібник. Київ : Знання України, 2007. 328 с.
8. Чепінога В. Основи економічної теорії : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 456 с.
9. Зюзь Д. Генеза інституту власності та роль держави в трансформації відносин власності. *Ефективність державного управління.* 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 102–110.

10. Гриценко О. А. Економічна теорія прав власності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2011. № 4 (7). С. 93–103.

References:

1. Chuzhykova, V.H. (2009). *Metodyka vykladannia prava* [Methods of teaching law]. KNEU, Kyiv, 425 p. (in Ukr.).
2. Berdennykova, N.H., Medentsev, V.Y., Panov, N.Y. (2006). *Orhanyzatsyonnoe y metodycheskoe obespechenye uchebnoho protsessa v vuze* [Organizational and methodological support of the educational process at the university]. D.A.R.K., St. Petersburg, 208 p. (in Russ.).
3. Nikolaienko, S.M. (2006). *Osvita v innovatsiinomu postupi suspilstva* [Education in the innovative progress of society]. Znannia, Kyiv, 207 p. (in Ukr.).
4. Selezn'ova, O.M. (2014). *Teoretyko-metodolohichni osnovy informatsiinoho prava Ukrainy* [Theoretical and methodological bases of information law of Ukraine]. Misto, Chernivtsi, 408 p. (in Ukr.).
5. Selezn'ova, O.M. (2015). Lecture as one of the forms of classes of the discipline «Information Law». *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law], vol. 30, T. 2, pp. 72–75 (in Ukr.).
6. Karpynskyi, B.A., Herasymenko, O.V. (2003). *Finansova systema* [Financial system]. Kyiv, 184 p. (in Ukr.).
7. Huberska, N.L. (2007). *Finansove pravo. Zahalna chastyna* [Finance law. The general part]. Znannia Ukrainy, Kyiv, 328 p. (in Ukr.).
8. Chepinoha, V.H. (2003). *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Foundations of economic theory]. Yurinkom Inter, Kyiv, 456 p. (in Ukr.).
9. Ziuz, D. (2017). Genesis of the institution of property and the role of the state in the transformation of property relations. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia* [Efficiency of public administration], vol. 2(51), T. 1, pp. 102–110 (in Ukr.).
10. Hrytsenko, O.A. (2011). Economic theory of property rights. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»* [Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University], vol. 4 (7), pp. 93–103 (in Ukr.).